

Machteld de Jong & Huub Nelis

Als het **SCHUURT** in de klas

Een aanpak voor diversiteit,
inclusie en toegankelijkheid
in het onderwijs

acco

Eerste editie: 2026

Gepubliceerd door
Acco Uitgeverij, Westvlietweg 67 F, 2495 AA Den Haag, Nederland
E-mail: info@uitgeverijacco.nl – Website: www.accouitgeverij.nl

Voor België
Acco cv, Sluisstraat 10, 3000 Leuven, België
E-mail: uitgeverij@acco.be – Website: www.acco.be

Omslagontwerp: Frisco
Zetwerk: Jurgen Leemans

© 2026 by Acco (Academische Coöperatieve Vennootschap cv), Leuven (België)
Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever heeft geprobeerd alle rechthebbenden voor het copyright op te sporen. Mogelijk is dat niet overal gelukt. Wie toch denkt rechten te kunnen doen gelden, kan contact opnemen met de uitgever.

Inhoud

Voorwoord	9
Voorwoord	
Scholen als dé plek waar verschillen samenkomen	11
Inleiding	
Wat is er aan de hand in het Nederlandse en Vlaamse onderwijs?	13
Deel 1. De school als oefenplaats voor verschillen	21
1. Kansenongelijkheid als structureel probleem	22
De school als systeem dat niet meer automatisch wordt vertrouwd	24
Obstakels in de schoolloopbaan	27
De school als een soort van thuis	35
2. Professionele uitdagingen in een klas vol verschillen	37
Grenzen aan tolerantie	40
Alle reden tot bezorgdheid	41
3. Een belangrijke opgave voor het onderwijs	44
Lesgeven in een polariserende samenleving	46
Streven naar dialoog	50
4. Alle jongeren zijn hetzelfde: de biologische ontwikkeling van jongeren als verklaring voor hun gedrag	55
Het puberbrein in ontwikkeling	56
Emotie voor ratio	57
Cultuur doet ertoe maar verklaart niet alles	59
Op zoek naar spanning en grenzen	60
Als het brein anders werkt	61
De behoefte om ergens bij te horen	62
Uitsluiting en het zoeken naar houvast	65
Jongens en meisjes: verschillend gedrag, dezelfde kwetsbaarheid	66
Gedrag van jongeren: eerst begrijpen wat je ziet	69
Waarom alle jongeren hetzelfde zijn	69

Deel 2. Casussen **71**

1. Groepsvorming in de klas: echte samenwerking of eilandjes binnen een groep? **72**

De situatie 72

Reflectie 73

Hoe zorg je voor een goede samenwerking binnen groepen? 77

Tips voor een goede samenwerking binnen groepen 77

2. Waar zijn de ouders? Als ouders van jongeren voor de school onzichtbaar blijven **79**

De situatie 79

Reflectie 81

Hoe zorg je ervoor dat ouders meer betrokken zijn bij de opleiding van hun kinderen? 83

Tips voor een goed contact met ouders 83

3. Taboe op homoseksualiteit **86**

De situatie 86

Reflectie 90

Hoe zorg je ervoor dat homoseksualiteit bespreekbaar en geaccepteerd wordt binnen een opleiding? 91

Tips voor meer openheid voor homoseksualiteit 93

4. Reflectie op school: hoe om te gaan met stilte-ruimtes? **95**

De situatie 96

Reflectie 96

Hoe zorg je voor een goede invulling van stilte-ruimtes? 100

Tips voor een goede omgang met de behoefte aan gebed op school 100

5. Gevoelige onderwerpen in de klas: bespreken of toch maar voorbij laten gaan? **102**

De situatie 102

Reflectie 103

Hoe zorg je ervoor dat je op een goede manier gevoelige onderwerpen kan bespreken? 105

Tips voor het bespreken van gevoelige onderwerpen 106

6. Lhbtqia+ jongeren: “Het lijkt wel alsof ik het nooit goed kan doen”	109
De situatie	109
Reflectie	111
Hoe zorg je ervoor dat je op een goede manier met lhbtqia+ jongeren omgaat?	115
Tips om genderdiversiteit op een goede en praktische manier te bespreken	116
7. De impact van corona op jongeren: een onderschat probleem?	119
De situatie	119
Reflectie	121
Hoe zorg je ervoor dat je op een goede manier met de impact van corona op jongeren omgaat?	123
Tips om jongeren te motiveren zonder het excuus van corona	125
8. Als de straatcultuur de school binnenkomt: hoe om te gaan met botsende culturen	127
De situatie	127
Reflectie	129
Hoe zorg je ervoor dat je op een goede manier met straatjongeren in de school omgaat?	130
Tips om de straatcultuur uit je klas te weren	132
9. Praten over religie (en vooral over de islam)	135
De situatie	136
Reflectie	137
Hoe zorg je ervoor dat je op een goede manier het thema religie bespreekt in de klas?	139
Tips om religie in de klas bespreekbaar te maken	142
10. Neurodiversiteit in de klas: elke jongere leert op een andere manier	144
De situatie	144
Reflectie	145
Hoe zorg je voor een neuro-inclusieve schoolcontext?	147
Tips om goed om te gaan met jongeren met neurodiversiteit	148

11. Struikelen over de Nederlandse taal: van taalschaamte naar taaltrots	150
De situatie	150
Reflectie	151
Hoe zorg je voor aandacht voor taalvaardigheden van jongeren op school?	155
Tips om de taalachterstand van jongeren in het onderwijs tegen te gaan	157
12. Ongelijke kansen op de arbeidsmarkt: stagediscriminatie	159
De situatie	159
Reflectie	160
Hoe zorg je voor meer aandacht voor stagediscriminatie?	163
Tips om beter om te gaan met stagediscriminatie	163
Dankwoord	165
Literatuur	168

Voorwoord

Scholen als dé plek waar verschillen samenkomen

“Ik ben zeer bezorgd. De meeste leraren die ik spreek, voelen zich in een overlevingsstand staan. De werkdruk is te hoog en ze botsen voortdurend met jongeren in wie ze zich niet herkennen. Alsof je in verschillende werelden beweegt en een verschillende taal spreekt. Eerlijk gezegd zie ik het op korte termijn echt niet goedkomen en ben ik ook niet trots op wat voor generatie we als leraren – en daarmee bedoel ik ook mezelf – nu op de arbeidsmarkt zetten.”

Inclusie in het onderwijs is geen keuze meer. Scholen zijn dé plek waar alle verschillen samenkomen: culturele, religieuze, politieke en sociale achtergronden botsen en ontmoeten elkaar in het klaslokaal. Dat geldt voor het secundair onderwijs, het beroepsonderwijs en het hoger onderwijs. Leerlingen, studenten en medewerkers moeten er met elkaar uitkomen, en dat is niet altijd eenvoudig.

De context van het onderwijs verandert snel. De werkdruk is hoog, het leraarentekort is nijpend en jongeren voelen zich steeds minder thuis in het bestaande systeem. De impact van sociale media, maatschappelijke spanningen en wereldwijde gebeurtenissen zoals het Israëliësch-Palestijnse conflict en Me-Too zetten het klaslokaal op scherp. Jongeren vragen om extra aandacht, of het nu gaat om neurodiversiteit, lhbtqia+, het afgenomen welzijn of sociale en financiële uitdagingen. Docenten en leraren ervaren dagelijks hoe complex het is om les te geven in deze dynamiek.

Dit boek biedt inzicht in de meest voorkomende situaties in het onderwijs, analyseert de onderliggende vraagstukken en reikt praktische oplossingen aan. We bespreken concrete cases uit de dagelijkse praktijk en laten zien hoe leraren, docenten en onderwijsprofessionals hiermee om kunnen gaan. Daarbij richten we ons op diversiteit, inclusie en kansengelijkheid – thema's waar vrijwel elke leraar en onderwijsinstelling mee worstelt.

We beogen een verhaal te vertellen waarmee leraren en andere onderwijsprofessionals hun voordeel kunnen doen en waarmee meer inzicht ontstaat in de leefwereld van jongeren. Dat verhaal gaat over wat er op dit moment gebeurt in het onderwijs, van de start in het basisonderwijs, over het secundair of middelbaar onderwijs tot de hogeschool of universiteit.

Het resultaat van goed onderwijs is veel meer dan alleen een diploma

Het onderwijs zou een plek moeten zijn waar iedereen zich thuis voelt en waar alle talenten van jongeren tot bloei komen. Waar leraren en docenten de vrijheid hebben hun vakken vorm te geven en ruimte hebben om aandacht te geven aan de jongeren in hun klas. Een plek waar jongeren zich gezien en gewaardeerd weten en zich uitgedaagd voelen om hun talenten tot ontwikkeling te laten komen.

We zien dat discussies over inclusie zich vaak beperken tot incidenten. Er is weinig debat over een brede visie op diversiteit en inclusie. Tegelijkertijd verhardt de samenleving en bewegen mensen zich steeds meer in hun eigen (identiteits)bubbel. Het is tijd om te de-escaleren. Niet door problemen te blijven benoemen of door te doen alsof die er niet zijn, maar door op zoek te gaan naar oplossingen, ook al liggen die een heel eind uit je eigen comfortzone.

In 2018 schreven we *Help! Onze school is gekleurd! De toekomst van Nederland begint in het onderwijs*. Het boek dat je nu in handen hebt – *Als het schuurt in de klas* – is een volledig herziene en geactualiseerde versie hiervan. In de periode tussen 2018 en 2026 heeft een veelheid aan gebeurtenissen plaatsgevonden die een impact hebben op het onderwijs en die in dit nieuwe boek zijn verwerkt. Ook dit boek is gebaseerd op een literatuurverkenning en vele gesprekken met leraren, onderwijsprofessionals en jongeren.

We hopen met dit boek onderwijsprofessionals verder te helpen bij hun werk en methodieken aan te reiken waarmee ze zichzelf én hun lessen kunnen verrijken. Onderwijsinstellingen kunnen daardoor de plek zijn waar jongeren hun talenten kunnen ontplooien, zich gezien en gewaardeerd weten, maar ook waar ze zich realiseren dat ook zij aan zet zijn.

Huub Nelis en Machteld de Jong
Amsterdam, juni 2026

Inleiding

Wat is er aan de hand in het Nederlandse en Vlaamse onderwijs?

Tijdens een grote diversiteits- en inclusiebijeenkomst op een school in Amsterdam, georganiseerd door een groep docenten, krijgt een vrouw met een migratieachtergrond het podium om haar gedichten voor te dragen. Als leraar Nederlands schrijft ze regelmatig gedichten en ze is daar trots op. Haar bijdrage wordt enthousiast ontvangen. Toch sluit ze af met de opmerking dat er eigenlijk nooit naar haar wordt geluisterd. In de zaal ontstaat verwarring. Sommigen reageren geïrriteerd: “Nu heb je toch het podium en dan is het nog niet genoeg?” Anderen herkennen haar boodschap wel en proberen die te duiden: nu ze op het podium staat, wordt ze geconfronteerd met het feit dat ze heel vaak niet op het podium staat en dat er in haar beleving meestal niet naar haar wordt geluisterd. Het komt erop neer dat ze zich bewust is van het feit dat ze dit podium niet altijd krijgt, en dat besef maakt haar boos.

Deze scène raakt aan een fundamenteel vraagstuk voor wie zich bezighoudt met diversiteit en inclusie: het gaat er niet alleen over dat mensen spreektijd willen krijgen of gehoord willen worden, ze willen ook erkenning, invloed en gelijkwaardigheid. Ze willen ruimte voor de verschillende aspecten van hun identiteit. Identiteit is geen vaststaand gegeven, maar wordt gevormd in interactie met anderen in verschillende contexten – werk, thuis, publieke ruimte – waarin steeds andere aspecten van iemands identiteit centraal staan. Bovendien bestaan mensen uit meerdere identiteiten (Cankaya, 2020) die, afhankelijk van de context, op de voorgrond of de achtergrond staan (De Jong, 2012). Wanneer iemand structureel het gevoel heeft dat slechts delen van hun identiteit, of maar enkele van hun identiteiten, erkend worden, kan dat leiden tot frustratie, stress en gevoelens van uitsluiting (Ghorashi, 2006; 2025; De Jong, 2012).

Hoe een inclusieve leeromgeving creëren voor iedereen?

In het eerste deel van dit boek beschrijven we hoe het onderwijs geconfronteerd wordt met een steeds diverser wordende leerlingen- en studentenpopulatie. De kernvraag daarbij is hoe scholen een inclusieve leeromgeving kunnen creëren waarin iedereen zich thuis voelt en waarin mensen zich in hun veelvormige identiteit gewaardeerd voelen. Tegelijkertijd vragen we van leraren en docenten om pedagogisch, didactisch en professioneel adequaat te handelen in situaties waarin verschillen tussen leerlingen of studenten leiden tot spanningen. Het gaat daarbij niet alleen om vaardigheden, maar ook om morele en normatieve vragen: hoe ga je om met botsende waarden, met verschillen in wereldbeelden en met maatschappelijke conflicten die de klas binnenkomen?

Op elke doorsneeschool in Nederland en Vlaanderen komt het gesprek over diversiteit en inclusie vroeg of laat op tafel. In de leraren- of teamkamer, tijdens studiedagen of in beleidsplannen zoeken mensen naar antwoorden op dezelfde vragen: hoe zorgen we ervoor dat iedereen zich gezien en welkom voelt? En kan dat wel? Hoe doen we recht aan de uiteenlopende achtergronden, overtuigingen en ervaringen binnen onze school?

Die zoektocht verloopt zelden rechtlijnig, en in de praktijk blijken docenten al verschillend in het gesprek te staan. Er zijn collega's die vol vertrouwen geloven dat inclusie vanzelf leidt tot beter onderwijs voor iedereen. Anderen voelen een sterke urgentie om onrecht aan te kaarten en schuwen het scherpe debat niet. Er zijn ook twijfelaars die luisteren, vragen stellen en meerdere kanten proberen te begrijpen. Er zijn mensen die zich geraakt of buitengesloten voelen en het idee hebben dat hun stem minder telt. En er zijn collega's die zich, soms stilletjes, terugtrekken omdat het gesprek hen uitput of niet langer aanspreekt.

Wanneer deze verschillende houdingen en ervaringen naast elkaar bestaan zonder echte ontmoeting, drijven teams verder uit elkaar. Standpunten kunnen dan verharderen, het wij-zij-denken sluipt binnen en frustratie krijgt de overhand. Dat is pijnlijk, juist omdat het onderwijs bij uitstek de plek is waar we leerlingen en jongeren willen laten ervaren dat verschillen er mogen zijn en dat je van elkaar kunt leren. Op die scholen waar het gesprek steeds moralistischer wordt gevoerd, zien we dat betrokken en welwillende mensen afhaken.

Verandering vraagt soms om activisme en duidelijke stellingname. Dat kan helpen om blinde vlekken zichtbaar te maken en beweging op gang te brengen. Maar zonder ruimte voor dialoog, nieuwsgierigheid en zelfreflectie blijft die beweging beperkt tot een (te) kleine groep. Wie echt verschil wil maken, zal ook moeten proberen te begrijpen waarom anderen anders kijken, voelen of handelen (Ahmed, 2012).

Een zero-sum-game

Docenten en leraren krijgen in hun school in toenemende mate te maken met groepsvorming, felle discussies over internationale conflicten en vernieling van symbolen (bijvoorbeeld Pride-vlaggen). Het besef groeit dat hun eigen normen en leefwereld sterk kunnen verschillen van die van hun studenten. Het werken in zo'n context vraagt veel, zeker wanneer het 'ongemakkelijke gesprek' niet gevoerd wordt. Onderzoek laat zien dat het vermijden van dergelijke gesprekken op korte termijn rust kan geven, maar op langere termijn zal leiden tot vervreemding, polarisatie en verminderde betrokkenheid (De Jong en Nelis, 2024; Wolff en De Jong, 2018).

Daardoor kunnen in teams en in klassen grote frustraties ontstaan. Bijvoorbeeld omdat mensen roepen dat 'alles' gezegd moet kunnen worden, waardoor tegelijkertijd de inbreng van andere perspectieven kan worden geblokkeerd. Of anders gezegd: iemand eist de vrijheid om te zeggen wat zij denkt en vindt, maar als iemand anders dat doet, ervaart ze dat als aanstootgevend of grensoverschrijdend. Door zo'n stellingname wordt elk gesprek en elke zelfreflectie beperkt en lijkt het alsof mensen alleen nog maar verder in hun eigen gelijk vast komen te zitten. We zien in het onderwijs vaak gebeuren dat leraren of jongeren niet lijken door te hebben dat hun eigen claim op vrijheid betekent dat ze anderen ook die vrijheid moeten gunnen.

Wanneer mensen onderliggende gevoelens, onzekerheden en frustraties niet meer benoemen, ontstaat er een verkramping in hun communicatie. Tegelijkertijd wordt van leraren soms een onmiddellijke positie gevraagd: ben je voor of tegen, sta je aan de juiste kant? Dat kan leiden tot een *zero-sum logic*: de vrijheid van meningsuiting van de één wordt een bedreiging voor de ander, waardoor ruimte voor wederkerigheid verdwijnt (Mouffe, 2013). Alsof de ruimte vaststaat en de ruimte die de één krijgt, ten koste gaat van die van de ander. In zulke situaties lopen gesprekken vast en verharden standpunten.

Wat is beter: een discussie die ontspoord of geen discussie?

Veel docenten en leraren voelen zich onvoldoende toegerust om gesprekken te begeleiden over onderwerpen die raken aan identiteit of maatschappelijke oriëntatie (Smets, 2025). Vooral leraren die vakken geven waarin maatschappelijke thema's niet expliciet aan bod komen, ervaren vaak enige handelingsverlegenheid. Daar komt bij dat de ervaren werkdruk hoog is en de angst voor sociale onveiligheid – of cancelcultuur – reëel wordt gevoeld. Ook binnen lerarenteams kan normdruk een rol spelen: dominante opvattingen binnen de teamcultuur maken het voor andere collega's lastig om afwijkende meningen te uiten, wat het professionele gesprek belemmert.

Toch ligt juist hier een belangrijke opdracht voor het onderwijs. Jongeren denken vaak in absolute waarheden, terwijl leren omgaan met verschil, twijfel en *to agree to disagree* een kernvaardigheid is voor democratisch burgerschap (Council of Europe, 2016). Dat vraagt om een basishouding van rust, nieuwsgierigheid en erkenning. De ander serieus nemen betekent niet dat je het met elkaar eens hoeft te zijn, maar wel dat je een ander perspectief kan erkennen als iemands persoonlijke werkelijkheid. Alleen zo voelt die andere zich gezien en ontstaat er ruimte voor reflectie en dialoog.

Onderzoek naar *sense of belonging* onder jongeren laat zien dat dit gevoel cruciaal is voor succes op school. Juist het gevoel thuis te zijn komt onder druk te staan wanneer spanningen en frustraties onbesproken blijven (Strayhorn, 2019). Scholen die verschillen erkennen én tegelijkertijd begrenzen wat wel en niet kan binnen de schoolcultuur, blijken beter in staat te zijn om die *sense of belonging* te versterken en conflicten te hanteren dan scholen die vasthouden aan één normcultuur of alles loslaten. Zo kan een school kiezen voor vrije dagen rond het Suikerfeest en toch jongeren motiveren zich in te zetten voor de toetsperiode die de week erna plaatsvindt.

Niet alles is oplosbaar en niet iedereen is in staat tot het voeren van een dialoog met anderen, of dat nu collega's of jongeren zijn. Maar het onderwijs heeft wel de verantwoordelijkheid om het gesprek te openen, om jongeren én professionals te laten ervaren dat samenleven betekent dat je leert luisteren, verdragen en reflecteren.

Wat zijn de gevolgen van wel of geen rekening houden met diversiteit?

In het bijgevoegde schema maken we inzichtelijk wat er kan gebeuren als scholen wel of geen rekening houden met verschillen tussen jongeren. Links in dit schema staan scholen die rekening houden met verschillen en daarover de dialoog aangaan in een gesprek of via eenzijdige tegemoetkoming. Rechts in de tabel staan scholen die geen rekening willen houden met verschillen en waar de bestaande schoolcultuur de norm is.

Dit schema laat zien hoe belangrijk het is om rekening te houden met verschillen tussen jongeren, om tegelijkertijd grenzen te stellen in wat wel en niet kan in de school en om duidelijk te maken waarom dat zo is.

In de praktijk zien we dat veel schoolleiders, docenten en leraren worstelen met het vinden van een goede balans. Enerzijds willen zij de school zo inclusief mogelijk maken. Anderzijds hebben zij te maken met een bestaande schoolcultuur en met opleidingseisen die niet zomaar te veranderen zijn. Daar is altijd sprake van spanningen die – hoe kan het ook anders – regelmatig tot botsingen kunnen leiden, zowel in de klas als binnen leraren- en docententeams, waar verschillen van inzicht en overtuiging onvermijdelijk naar voren komen.

In het laatste hoofdstuk van het eerste deel zoomen we in op de biologische en sociaal-emotionele ontwikkeling van jongeren en de invloed daarvan op hun gedrag. We laten zien hoe puberteit, breinontwikkeling en hormonale processen een belangrijke rol spelen in impulsiviteit, emotieregulatie, groepsgedrag en het zoeken naar grenzen. Daarbij maken we duidelijk dat jongeren – ongeacht hun achtergrond of identiteit – in de kern dezelfde ontwikkelingsfasen doorlopen, terwijl verschillen in context en opvoeding deze ontwikkeling wel kunnen versterken of compliceren. Deze blik helpt gedrag beter te duiden en voorkomt dat we te snelle verklaringen zoeken in cultuur, etniciteit of sociale achtergrond.

HOUDT EEN SCHOOL OF OPLEIDING REKENING MET VERSCHILLEN TUSSEN MENSEN?

JA

NEE

We benaderen verschil als iets positiefs en zoeken naar compromissen.

IDEAAL

Iedereen moet zichzelf kunnen zijn, en de grenzen van anderen worden gerespecteerd, want er zijn nu eenmaal verschillen

Iedereen op deze school voelt ruimte en begrip voor de eigen identiteit.

We hebben een normcultuur en daaraan moet iedereen zich aanpassen.

IDEAAL

Het is duidelijk waar de school voor staat, daarmee ontstaat eenheid.

Iedereen die afwijkt van de norm, voelt zich niet thuis op deze school.

Jongeren en onderwijsprofessionals hebben een actieve rol in het denken over oplossingen voor vragen uit de praktijk.

Erkenning en waardering van verschil. Diversiteit benutten in de klas en op school.

DIALOOG
Vriendelijke openheid en nieuwsgierigheid

De schoolleiding luistert naar input vanuit de school en bepaalt wat de beste route voorwaarts is.

Gedeeltelijk begrip voor bepaalde groepen: 'ze doen hun best, maar ze begrijpen ons niet helemaal.'

EENZIJDIGE TEGEMOETKOMING

Er ontstaat zichtbare en onzichtbare frustratie en demotivatie: wie van de norm afwijkt, zegt niets meer (zwijgspiraal).

Mensen sluiten zich af en doen niet meer mee.

ISOLATIE

Er ontstaat zichtbare frustratie en een negatieve sfeer: we komen voor onszelf op, desnoods met harde acties.

De schoolleiding bepaalt wat de norm is en hoe die wordt gehandhaafd.

Groepsvorming die zich afzet tegen de normcultuur.

(Potentieel)
CONFLICT

Mogelijke gevolgen van keuzes in de benadering van diversiteit binnen opleidingen en scholen (bewerkte versie De Jong & Nelis, 2018).

Dagelijkse dilemma's in de klas (12 praktische cases)

In het tweede deel van dit boek gaan we aan de hand van cases uit de dagelijkse onderwijspraktijk in op vraagstukken waar veel leraren mee worstelen en bieden we praktische handvatten. De vraagstukken zijn gekozen in gesprek met onderwijsprofessionals, leraren en docenten, jongeren uit verschillende onderwijssectoren en ouders. Per vraagstuk beschrijven we wat we zien gebeuren en geven we mogelijke oplossingen aan. Het gaat daarbij niet om kant-en-klare recepten die alle problemen kunnen oplossen, maar wel om een benaderingswijze waarin de kracht van aandacht voor diversiteit en inclusie overeind blijft. Daarbij staan we tegelijkertijd stil bij de onderlinge irritaties die verschillen tussen mensen kunnen veroorzaken en wat de oorsprong van die irritatie was. Als we onvoldoende oog hebben voor de gevoelens, frustraties en onzekerheden die het omgaan met verschillen met zich meebrengt, doen we immers geen recht aan hoe die werkelijkheid er écht uitziet.

De volgende vraagstukken werden het vaakst genoemd:

- gevoelige onderwerpen in de klas
- groepsvorming op school
- onzichtbare ouders
- taboe op homoseksualiteit
- bidden op school en hoe om te gaan met stilleruimtes
- genderissues
- de impact van corona op jongeren
- als de straatcultuur de school in komt
- praten over religie
- neurodiversiteit
- struikelen over de Nederlandse taal
- gelijke kansen: stagediscriminatie.

In dit deel bespreken we deze casussen een voor een en lichten we aan de hand van voorbeelden onderliggende mechanismen toe. Elk vraagstuk wordt afgesloten met tips over hoe je ermee kunt omgaan. Elke context is anders, elke groep uniek. Toch keren in al die verhalen dezelfde onderliggende vragen terug. Hoe blijf je open zonder grenzen te verliezen? Hoe geef je ruimte

aan ieders perspectief zonder alles gelijk te maken? En hoe ga je om met het ongemak dat onvermijdelijk ontstaat wanneer verschillen botsingen worden?

De oplossingen die werkelijk helpen, zijn zelden kant-en-klaar of zonder context toepasbaar. Ze vragen om iets fundamenteleers. Om een positieve grondhouding tegenover mensen en situaties, ook wanneer het schuurt. Om het vermogen om verschillende perspectieven serieus te nemen én tegelijkertijd duidelijk te begrenzen wat wel en niet kan. Om woorden te geven aan wat je ziet gebeuren in de klas, in een groep of in een team en te benoemen hoe dat overkomt op anderen, zonder te veroordelen.

Dat vraagt ook de moed om het soms oneens te blijven. *Agree to disagree* is geen zwaktebod; het is een erkenning van het feit dat niet alles oplosbaar is. Het onderwijs hoeft niet alle maatschappelijke spanningen op te lossen. Wat het wél kan doen, is een begin maken. Jongeren leren dat luisteren naar elkaar ertoe doet. Dat verschillen mogen bestaan. En dat je de verantwoordelijkheid draagt om het gesprek aan te gaan, zeker wanneer je het niet eens bent met een ander.

Het gaat nooit over dé oplossing. Het gaat over het ontwikkelen van een houding en vaardigheden die in vrijwel elke situatie van betekenis zijn. Kleine stappen, bewust gezet, die samen het verschil maken. In de klas, in het team en in de levens van jongeren die leren omgaan met een wereld vol verschillen.